

KREŠIMIR PETROVIČ – LJUBO JASNIČ

Šport, nacionalistični izpadi in reprimitivizacija življenja

»Noben človek ni otok, povsem sam zase . . .«

Tudi pri analizi nacionalizma kot oblike nasilja v športu ne bi smeli ostati zgolj v okvirih jugoslovanskih družbenih odnosov in procesov. Svoj pogled bi morali upreti tudi v svet, v tiste planetarne razmere, ki so vzrok kriznih žarišč povsod, ne glede na to, da se lahko v določenih okoljih kažejo na različne načine in da so zaznamovane tudi s posebnostmi teh okolij. V vseh teh razmerah se namreč srečujemo s pojavi, ki imajo eno od temeljnih značilnosti nacionalizma: nestrpnost do drugih. Šport ima na različnih ravneh in iz različnih razlogov polno nasilnih vsebin, ki le deloma izvirajo iz njega, so pa često dramatičen izraz družbenih kriz (angleški navijači) in globalnih družbenih odnosov in procesov (bojkoti olimpijskih iger). Kadar skušamo analizirati pojavnost nacionalizma kot oblike nasilja v najširšem smislu – pred športnimi dogodki, med njimi in po njih, so si vzorci nasilja podobni in pomenijo danes enega osrednjih problemov (poleg jemanja nedovoljenih poživil) sodobnega športa. Pogled v svet je še posebej nujen, kadar je v ospredju našega opazovanja mladina. Mladi so najobčutljivejši in za današnji, še bolj pa za jutrišnji dan, najpomembnejši del populacije.

Že v polpretekli zgodovini smo lahko opazili, kako se vzorci obnašanja mladih v svetu (ne glede na to, ali pri nas za to družbeni razlogi obstoje ali ne) presajajo na naša tla. V športu je to zaradi pretoka informacij prek sredstev obveščanja, še posebej televizije, toliko bolj dinamično in neposredno. Zdi se, da ima danes stiska mladih v svetu vse bolj skupni imenovalc, ne glede na družbene sisteme.

Najbrž je nesporno, da se celovito razumevanje ravnanja mladih začne pri obči krizi sodobne civilizacije in se reproducira do odnosov v sodobnih družinah, od koder se po že znanem zaporedju (vrtec, šola, socialno okolje, širši družbeni odnosi) – vrača in urašča v občečloveško stisko konca tega stoletja.

Okrutna dediščina, ki se je ne morejo odreči

Zgodovina ne pozna generacije »očetov«, ki bi svojim »otrokom« vsilila v dediščino tako naraščajoč arzenal nečloveškega v človeškem:

- svetovni terorizem z nasiljem kot najuspešnejšo obliko institucionaliziranega ali spontanega razreševanja vseh vrst problemov;
- nevarnost nuklearnega uničenja;
- nemara še nevarnejši (že pričujoči) proces ekoloških katastrof;
- svet, ki se vse bolj deli na svet bogatih, ki so vse bogatejši in svet siromašnih, ki so vse siromašnejši; bogati »Sever«, ki pretvarja revni »Jug« v nove oblike kolonializma – tu pa se očitno lahko zelo hitro znajdemo tudi mi;
- brezperspektivnost in brezposelnost – zlasti mladih.

Vse to in drugo v tej dediščini je bilo poleg vsega storjeno v imenu humanizacije, demokratizacije in sklicevanja na človekove pravice; s takšnim razvrednotenjem vseh vrednot je bilo politično licemerstvo povzdignjeno na raven prevladujočega medčloveškega odnosa.

Za nas so opisane razmere v določeni meri še bolj zapletene. Imeli smo in živeli določene vrednote revolucije in po revolucije, ki pa so se v veliki meri razvrednotile – bodisi zato, ker »kelih« svetovne gospodarske in moralne krize ni šel niti ni mogel iti mimo nas, ali pa zato, ker smo svetovni krizi dodali še vrsto lastnih gospodarskih, političnih in moralnih spodrsiljev (napak), ki tudi na svoj način omogočajo latentne pa tudi manifestne in vse bolj agresivne oblike nacionalizmov.

Razpotja so najbolj občutljivi del iskanja

Pri vse prevečkrat pragmatičnem in paliativnem iskanju rešitev smo »spregledali« (čeprav smo o tem veliko govorili), da ogrožamo prihodnost in njen konstitutivni element – mladino. In če je revolucijo s svojim bojem in življenji v največji meri izborila takratna mladina, bi morali današnji v večji meri dati možnosti, dopustiti, da si te možnosti tudi izbori, da sooblikuje novi svet zase in po sebi, da v dinamičnem, dialektičnem, torej tudi protislovnem svetu osmisli svoje življenje, revalorizira dokazane vrednote večnarodnostne države in ustvari nove, svoje vrednote, ki bi oblikovale njen odnos do družbe in sveta, v katerem mora najti stike z najnaprednejšim, bolj človečnim. Prepričani smo, da vse bolj samoupravni sistem slejkoprej take možnosti lahko tudi ponudi in sicer v večji meri kot katerikoli drug družbeni sistem. Za današnji čas in del mladih v njem pa vendarle velja, da so često vrženi v vakuum, da nimajo zadostnega vedenja o svojih koreninah, da je določen del (z vsakim dnem vse večji) začel samostojno iskati svoja pota. Pota pa so različna in razpotja na njih najbolj občutljivi del iskanja. Mnogi so prav gotovo na pravih poteh (o tem moramo biti prepričani), mnogi pa so predmet različnih manipulacij. Slednje so vedno najuspešnejše tam, kjer je prostor zanje. To še posebej takrat, ko se izgublja (izgubi) zaupanje do tistih, ki bi praviloma morali tam biti. Še slabše je, če so prisotni, pa zaradi rigidnosti ne znajo prisluhniti mladim, najslabše pa, če so sočasno še istih let – ista generacija. V sedanjem

družbenem trenutku so nemara najboljši dokaz za povedano: nasilje (ne samo v okviru športnih dogodkov), nacionalistični, ponekod celo fašistični izpadi dela mladih pred tekmami, na njih in po njih.

Nekateri govorijo o nacionalističnih izpadih kot o primitivnih oblikah reakcij na dane družbene razmere. Vse kaže, da imajo nemara bolj prav tisti, ki pravijo, da vsaka družbena, politična in ekonomska kriza nosi s seboj tudi določene oblike reprimivitizacije življenja. Nacionalizem je v svoji pojavnosti oblika reprimivitizacije življenja, ki se kot tumor razprši v trenutku, ko se možnosti za to pojavijo. Latentna navidez nenevarna usedlina se spremeni v delujoč strup.

Nacionalističnih izpadov mladih se ne da v celoti doumeti, če se jih ne poveže z dejstvom, da nasilje mladih nasploh, še posebej v zadnjih desetih letih narašča. Nasilje mladih v svetu in pri nas narašča, pa naj gre za nasilje do drugih ali do sebe (samomori). Tudi nasilje do mladih raste, pa naj gre za starše, sovrstnike, odrasle. (V nekaterih t. i. visokociviliziranih državah umre pod udarci staršev več otrok kot od nalezljivih bolezni; samomori imajo poanto: umrla je babica, umrl je pes itd. – edino živo bitje, ki me je imelo rado...). V tem kontekstu bi bilo potrebno raziskati, zakaj, morda celo pri delu nacionalistično zasvojene mladine ne pride do nacionalističnih izpadov. Zgled za to, ki so ga na ljubljanski televiziji zelo poudarili: štirje »Bosanci« (Plavi orkestar) so zbudili izjemno navdušenje mladih v Sloveniji. Toliko TV – najbrž s tendenco, da »Bosanci« danes niso med tistimi, v zvezi s katerimi se agresivni slovenski nacionalizem najbolj izraža.

Kratka anketa med delom udeležencev koncerta pa je pokazala na vsaj dva bistvena razloga (bistvenejša od tega, da je šlo za »Bosance« – poimenovanje se uporablja v pejorativnem smislu) – za melos ansambla, ki izraža stisko, iskanje in za besedilo pesmi, ki izraža potrebo po nežnosti, sočloveku. To pa so človeške vrednote, ki so mladim v Jugoslaviji in svetu skupne in presegajo nacionalistične občutke ogroženosti in frustracijske agresivnosti do drugih narodov in se tako tragično prekrivajo z razlogi tistih mladih, ki so naredili ali poskušali narediti samomore.

Pri takšnih razsežjih življenja mladih (čeprav do določene mere zavestno črno-bele opisanih) nas zato pojavi nacionalističnih izpadov mladih v nekaterih okoljih, še posebej ob športnih dogodkih, ne bi smeli presenetiti.

V celoti se je moč strinjati s C. Ribičičem, da se je z objektivnimi vzroki za nacionalizem potrebno boriti dolgoročno, s subjektivnimi pa obračunavati povsod in takoj, ko se pojavijo.

Kar zadeva sredstva javnega obveščanja, je vendarle potrebno reči, da je pisanje in poročanje mnogokrat mogoče uvrstiti med subjektivne razloge, takšne, ki bi jih lahko imenovali kontraproduktivne in ki nacionalizem (često nehote) še bolj podžigajo. Še posebej v športu. Športni dogodek ima vrednost komentarja, izjav t. i. družbeno-športnih delavcev, trenerjev, nacionalističnih insinuacij (npr. tekma Smelt Olimpija – Zadar ni imela kot dogodek ničesar nacionalističnega, komentarji pa polno).

Ko govorimo o nacionalizmu in nacionalističnih izpadih, so si danes vsi analitiki enotni, da nacionalizma med vrhunskimi športniki ni. To je pokazala med drugim tudi anketa, ki jo je med zaslužnimi in mednarodnimi vrhunskimi športniki Jugoslavije (uradna klasifikacija) izvedla FTK. Analiza podatkov kaže na kritičnost, vendar ne na kritizerstvo; na pripravljenost za sodelovanje pri samoupravnem odločanju, vendar ne pri takšnem, kakršnega jim nudimo z dolgotrajnimi neustvarjalnimi sestanki in forumskim delom; na pogled naprej in pripravljenost za sodelovanje in razreševanje problemov športa in družbe. To so le nekateri odgovori, ki potrjujejo zgornjo navedbo. »Če rešitve ne bodo za nas, naj bodo vsaj za tiste, ki prihajajo za nami«. Kje torej iskati nacionalizem v športu? Če govorimo o mladih, športu in nacionalizmu, potem se moramo v luči zgornjih podatkov vprašati:

- Zakaj nacionalizem med mlajšimi gledalci?
- Zakaj na športnih stadionih?
- Zakaj pred tekmami in po njih?
- Kaj in kdo je morebiti v ozadju?
- Kaj torej storiti?

Če poskušamo odgovoriti na ta vprašanja, smo vsaj v bistvenih potezah začrtali nacionalizem v športu.

Zakaj med mladimi? Verjetno se moramo najprej vprašati, kakšno je vedenje mladih o nacionalizmu v preteklosti, koliko mladi zvedo v tem v šoli in koliko doma. Verjetno zelo malo. Majhno znanje in nikakršne izkušnje pa so ob pomanjkanju družbenopolitičnega dela velik maneverski prostor za tiste, ki nacionalizem ohranjajo pri življenju. Tudi zato moramo biti do tega problema toliko bolj pozorni.

Rekli smo že, da so na vseh zgodovinskih razpotjih bili vedno v središču delovanja mladi. Morali bi biti tudi danes, oziroma če so, bi moral biti izid ugodnejši zanje.

Zakaj na športnih stadionih? Naj najprej ugotovimo, da je navzočnost na športnih prireditvah marsikdaj nadomestek za druge aktivnosti, eskapizem različnih vsebin, stresov, frustracij, da zato često športna srečanja nosijo s seboj določen naboj. Emocionalna napetost, ki je logični spremljevalec športnih srečanj, je dodatni element. V »vrelem« stanju, okoliščinah tekme se z množico izredno lahko manipulira, ker je zbrana na majhnem prostoru in zaradi določene čustvene napetosti manj kritična, bolj sugestibilna in že peščica lahko z njo hitro manipulira. Poleg tega je očitno, da je na stadionih storilce težje identificirati kot drugod, ker gre često za več tisoč gledalcev. Iz mnogih razlogov, ki jih tu ne moremo ocenjevati, bilo pa bi jih potrebno, smo leta in leta dopuščali, da se na stadionih dogajajo stvari, ki bi jih zunaj stadionov moralno in kazensko sankcionirali. Torej je bilo normalno pričakovati, da se bodo ob nasilju nasploh nacionalistični izpadi pojavili tudi na stadionih in to se bo tudi v bodoče še pojavljalo. In vendar

je nacionalizem na stadionih samo termometer nekega splošnega pojava. Korenine, vzroki niso na stadionih. Ne glede na to, da se je v množici gledalcev lažje skriti, pa kljub temu lahko ugotovimo, da so bili storilci kljub temu opaženi, identificirani, in to bolj kot pa na drugih področjih družbenega življenja. Nacionalizem mladih je navsezadnje vedno lažje identificirati kot pa veliko produktivnejši in zato nevarnejši način delovanja z nacionalističnih izhodišč na drugih področjih. Dokler tega nacionalizma v družbi ne odpravimo, bomo težko odpravili izražanje nacionalizma na športnih prireditvah.

Za nekatere gledalce je udeležba na športnih tekmah tudi nadomestek za politiko, za nekaj, kar se ne rešuje. Če smo bili v preteklosti ponosni na politizacijo športa, spomnimo se samo na zimske Olimpijske igre v Sarajevu, moramo ugotoviti, da smo danes soočeni z negativno politizacijo. Vse, kar beremo v sredstvih javnega obveščanja, predvsem v športnem in zabavnem revialnem tisku, kar gledamo ali poslušamo, kaže, da niso bila pripravljena ali pa tudi niso sposobna pravilno reagirati. Pisanje, ki je kontraproduktivno, večkrat še bolj spodbuja k novim nacionalističnim izpadom. Že dejstvo, da o eni in isti tekmi lahko preberemo v različnih jugoslovanskih časopisih tako različne komentarje, da se na koncu vprašamo, ali gre sploh za isto tekmo, kaže, da nekatera sredstva poročanja zgubljajo svoj moralni kriterij ocenjevanja takšnih pojavov oziroma da pogosto izgubljajo tisto, kar je za njih najpomembnejše, to je permanentno težnjo po objektivnosti.

Zakaj nacionalistični izpadi ne samo na tekmah, temveč tudi pred njimi in po njih? Tudi pri nas postajajo tekme pogosto le povod za nacionalistične in šovinistične izpade. Do napada na gojence jugoslovanske ljudske armade v Splitu je prišlo uro in pol po tekmi, do nekaterih dogodkov pa še pozneje in verjetno tu ne moremo več govoriti o čustveni razburjenosti v zvezi s tekmo, ampak o organiziranem nasilju, dobro vodenem in usmerjenem v cilj, ki je na določen način sinonim skupnega-jugoslovanskega.

Povrnimo se k misli na začetku tega zapisa, da namreč samo v jugoslovanskem prostoru ne moremo ostati. Kot smo leta 1968 ugotavljali, da se določeni pojavi med mladimi v svetu – utemeljeno ali ne – širijo tudi k nam, ugotavljamo tudi danes, da prihaja do posnemanja tujih vzorov.

Na naših stadionih se pojavljajo mladi, ki posnemajo tuje vzore in z napisi »despreradosi«, »odpadniki« pričakajo na nasilen, nešporten način tudi tuje športnike, ki jih nikoli prej niso videli (npr. tekma Metz-Hajduk). Ta transfer bo vedno obstajal in z njim je potrebno računati.

Na vprašanje, kaj in kdo je verjetno v ozadju, smo deloma že odgovorili. Sinteza pa bi lahko izgledala takole:

- vzorci nasilja, ki se v svetu nasploh stopnjuje in ki ga pri nas del mladine tudi nekritično sprejema, ker ji takega pač ponujajo TV, filmi, itd.;
- občutek določene brezperspektivnosti in neuveljavljenost ali premajhna uveljavljenost moralnih vrednot, kar odpira prostor za kakršnokoli manipulacijo – tudi nacionalistično;

– gledano z našega zornega kota se vrsta teh svetovno – kriznih problemov odseva tudi pri nas, vendar pogosto dobivajo etiketo nasprotja med tistim, kar razglabljamo in tistim, kar se dejansko dogaja;

– vsi v tekstu naštetih in drugi problemi dobivajo v večnacionalni družbi še dodatni eksplozivni naboj. Dejstvo je, da nacionalizem enega naroda spodbuja nacionalizem drugega in zato tudi obravnavanje nacionalizma enega naroda pripelje v slepo ulico, če ga ne obravnavamo v kontekstu vseh nacionalizmov. Če kje ne velja znani pregovor, naj vsakdo najprej pomete pred svojim pragom, potem to ne velja za kakršnokoli bolj poglobljeno analizo nacionalizma kot jugoslovanskega fenomena. To smo lahko ugotovili tako na samih športnih prireditvah kot v delu tiska in o tem napisali nekaj misli tudi v temle prispevku.

– emigracija, ki je vedno znala izrabljati vsako možno sredstvo in se je vedno praviloma obračala na mlade;

– del klera, ki deluje s kleronacionalističnih pozicij;

– tisti, pa naj bodo v gospodarstvu, politiki, kulturi, ali celo znanosti, ki sicer bolj ali manj prefinjeno, bolj ali manj javno, zavestno ali ne, ustvarjajo nacionalizem kot idejo; vse bolj gre verjeti tistim, ki menijo, da ta ideja temelji na nasilju, ali bolje, izsiljevanju. Nacionalizem kot oblika nasilja ali izsiljevanja omogoča, da lahko, tako kot to velja za nasilje na mnogih drugih področjih – prinaša hitrejša in spektakularnejša rešitve. Cena? To je tisto, o čemer bi se morali prizadeti in vsi drugi vprašati.

Nacionalizem kot grožnja je v vseh okoljih lahko bolj ali manj produktiven. Tako se pogosto za mnogimi, tudi upravičenimi skrbmi za narode in narodnosti, njihovo eksistenco integriteto in kulturo skrivajo nacionalizmi kot latentna, včasih pa tudi jasno izražena grožnja. Vse to se, žal, dogaja kljub izkušnjam, da je nacionalizme, spuščene z vajeti, zelo težko ponovno obvladati in da puščajo trajne posledice. Pri tem ne bi kazalo prezreti tistih, ki ustvarjajo javno mnenje, ki skušajo pokazati, da so narodi in narodnosti pri nas zaradi centralističnega etatizma na eni strani ali pa zaradi republiških separatizmov na drugi, vse bolj prizadeti in s svojim negativnim delovanjem vsiljujejo mladim v sedanjem kritičnem gospodarskem in družbenem trenutku tisto pojmovanje odnosov med narodi in narodnosti, ki smo ga že prej označili kot reprimativizacijo življenja in odnosov.

Kaj torej storiti?

Doslej, še posebej v zadnjem času, je bila ponujena vrsta možnosti, ki se jih da aplicirati tudi na področje športnih srečanj. Šport in športniki so integralni del družbe, zato bi seveda morali pričakovati, da se bo nacionalizem pri nas pojavljal v vedno novih oblikah – bodisi kot manifestna oblika bodisi kot latentno navzoča nevarost. Na to bi morali biti vedno pozorni in pripravljeni ustrezno reagirati. Že danes se do določene mere kaže, vsaj nekateri analitiiki na to opozarjajo, da postajajo za del gledalcev prestižne (klubske, lokalne) tekme zanimivejši in stabilnejši vzorec »športne kulture« in identifikacije, kot pa nastopi državnih reprezentanc. Zaenkrat je to samo za nekatere!!! Večina se identificira celo z »nasprotnim« klubom, kadar ta

na določen način brani barve SFRJ. Vendar je opozorilo značilno, še posebej v sedanjih razmerah.

Nesporno sta vzgojno delo in poznanje mladih, zakaj, od kod in kdaj nacionalizem in kam lahko pelje, izredno pomembna, nesmiselno pa se zdi govoriti zgolj o vzgojnem delu samo v športu. Spopad z nacionalizmom, ki se morda v tem trenutku najbolj izraža ob športnih prireditvah, mora biti sestavina celotnega vzgojnega procesa – od družine, vrtca do šole in v vseh družbenopolitičnih organizacijah. Pri tem delu sta v napoto zlasti dva pojava. Prvič, lokalni prestiži, in drugič, fetišiziranje zmage ne glede na sredstva in ceno. Čeprav o zapiranju v lokalne okvire govorimo v družbi nasploh, pa se malokje kažejo tako jasno kot v športu. Tu je šport nadomestek in oblika politizacije, nerazrešenih, često pa tudi čisto iracionalnih lokalnih, republiških in drugih konfliktov. Fetiš zmage za vsako ceno je sicer znan pojav v svetu, a tudi pri nas smo mu dali preveliko veljavo. Že dejstvo, da ne odpravljamo deformacij v športu, da športa zvečine ne financiramo po resnični kvaliteti, družbeno vzgojnih vrednotah, ampak predvsem po zmagah, uvrstitvah, ki jim v sredstvih javnega obveščanja pogosto dajemo attribute kot, npr., tekma desetletja, stoletja, tekma za biti ali ne biti, izničuje moralne vrednote, ki bi jih morali uveljaviti v socialistični samoupravni družbi. Mogoče je beseda fair-play utopistična, pa tudi izvira iz buržoaznega sveta, vendar gre za vrednote, kakršne so spoštovanje sotekmece, pravilno vrednotenje kvalitete športnega dogodka, priznanje boljšemu za boljšo igro itd.

Organizacija športnih prireditev pomeni predpriprave, vodenje prireditve in skrb za tisto, kar bi se lahko dogajalo po prireditvi. Tu ne gre samo za organe varnosti, najmanj pa za odpravljanje nasilja z nasiljem. V športu kot posebnem družbenem pojavu, ki pa je vendarle vezan na družbo kot celoto, je še vrsta drugih možnosti – od pravil igre, seznanjanja gledalcev s pojmovanjem igre kot športnim dogodkom, ne pa kot srečanjem dveh nasprotnikov; dela v zvezi s trenutno najbolj občutljivim vprašanjem v športu, to je kvaliteto sojenja, ker je šport očitno v mnogočem prerasel tiste, ki na tekmah arbitrirajo. Prav njihove nepravilne odločitve, ki so lahko tudi nenamerne – grešiti ima pač vsak pravico, vendar ob večjem znanju je grehov manj –, ustvarjajo na tekmah ozračje, ki ga je moč izrabiti tudi za nacionalistične izpade.

Ob koncu tega razmišljanja se verjetno sama po sebi zbuja misel, da smo ob zadnjih nacionalističnih izgredivih na športnem področju, kjerkoli že v SFRJ je do njih prišlo, na izitu bolj ali manj padli vsi tisti, ki bi se do njih bili dolžni obnašati kot do tistega – (po. C. Ribičiču) subjektivnega fenomena, v zvezi s katerimi je treba ukrepati zdaj in tu. In vanj so vtkani tako pojem kontraproduktivnosti in spodbujanja nacionalizmov, v različnih oblikah (zavestnih ali ne) ter reprimativizacije življenja, o katerih je tekla beseda.